(12

ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΖΗΤΗΜΑ

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΓΡΙΤΣΑΝΗ

Δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἐν Νεαπόλει ἐκδιδομένης Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος «τῶν Λαῶν» ἐκδίδοται νῦν ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ συντάξαντος αὐτό.

ΕΝ ΝΕΑΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙΕΤΑΝΟΥ ΝΟΒΙΛΕ

ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ ΗΛΕΙΩΝΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΙΠΠΟΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΡΓΥΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

1870

Alla Biblioteca Nazionale di Napoli l'editore Panayotti Grizzanis

ΤΗι ΑΓΙΑι ΚΑΙ ΙΕΡΑι ΣΥΝΟΔΩι ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι

Τὴν μετὰ χεῖρας ταύτην περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς πραγματείαν ἐκδιδοὺς νῦν ἰδίᾳ ἔκρινα χρέος μου ἀπαραίτητον, οὐμὴν ἀλλὰ καί πως σχετικὸν μοὶ ἐφάνη, ἵνα διακοσμήσω ταύτην διὰ τῆς πρὸς τὸ σεβαστὸν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὄνομα ἀφιερώσεως, τὸ μὲν ὅπως δείξω τεκμήριόν τι τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ταύτην Ἀρχὴν σεβασμοῦ καὶ βαθυτάτης ὑπολήψεώς μου, τὸ δὲ ὅπως προηγουμένως ποιήσω ἑκάστῳ δῆλον ὅτι, τοιαύτην ἀφιέρωσιν τολμήσας, ὤφειλον ἐν τοῖς γραφομένοις μου ἵνα σεβασθῶ μὲν ὅσα ἡ μήτηρ ἡμῶν ἁγία Ἐκκλησία καθιεροῖ, ἀσπάσωμαι δὲ ὅσα οὐκ ἀντιβαίνουσιν εἰς τὰ καλῶς καθεστῶτα καὶ δι' ἀρχαιότητα σεβάσμια καὶ γεραρά.

Δέχθητε τοίνυν εὐμενῶς, Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι, τὴν πρὸς Ὑμᾶς ἀφιέρωσιν τοῦ ἐλαχίστου τούτου ἔργου εἰσηγ-

οντές με διὰ τῶν Ὑμετέρων ἱερῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν πρὸς ἐπιχείρησιν καταλληλοτέρου, εἴ ποτε δυνατόν μοι, ὡς αἱ μὲν γνώσεις μου ἐπιτρέψουσιν, αἱ δὲ περιστάσεις ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματός μου ἀπαιτήσουσιν.

Ἐν τούτοις διατελῶ μετὰ τοῦ προσήκοντος Ὑμῖν σεβασμοῦ.

Νεάπολις τῇ 12 Ἰανουαρίου 1870.

Τῶν Ὑμετέρων Σεβασμιοτήτων
ταπεινότατος δοῦλος

Παναγιώτης Γριτσάνης.

ΤΟ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΖΗΤΗΜΑ.

Τὸ πρὸ τινος χρόνου περιαδόμενον ζήτημα περὶ βελτιώσεως καὶ καθ' ἁρμονίαν ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, κατέστη σήμερον τοσοῦτον σπουδαῖον, ὥστε διήγειρε τὴν κρίσιν οὐ μόνον πολλῶν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος λογίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ κατ' ἐπιτυχίαν λύσις του ζητήματος τούτου, καίπερ σπουδαία καὶ ἐπωφελής, λίαν δυσχερὴς ὅμως καθίσταται ἐφ' ὅσον συγχέεται ποικιλοτρόπως ἰδέαις ὑπὸ των δύο διαφωνούντων περὶ τούτου μερων των ὁμοδόξων Ἑλλήνων. Τὰς διαφόρους ἑκατέρων γνώμας ἰδόντες, καὶ μετα προσοχῆς τὰς περιπλοκὰς καὶ παρεξηγήσεις, εἰς ἃς τὸ ζήτημα ἐνέπεσεν, ἐξετάσαντες, συνελάβομεν τὴν ἰδέαν ἵνα καὶ ἡμεῖς τὴν περὶ τούτου ταπεινὴν ἡμων γνώμην διὰ τοῦ τύπου ἐνέγκωμεν εἰς τὸ στάδιον τῶν σκέψεων τῆς ἁρμοδίου Ἀρχῆς, προσπαθήσαντες ὅπως παραστήσωμεν τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τὴν καθαρὰν καὶ φυσικὴν αὐτοῦ ἔννοιαν ὡδέ πως.

Τὸ περὶ τῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ζήτημα στρέφεται κυρίως περὶ τὰ ἑξῆς· ἐὰν δηλ. ἡ νῦν ἐν χρήσει μουσικὴ τῆς ἡμετέρας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πρέπῃ, ἕνεκα ἀκαταμαχήτων λόγων, νὰ διατηρηθῇ ἐσαεὶ καὶ καθ' ἅπαντα

τὸν αἰῶνα καθ' ὃ εἶδος καὶ τρόπον σήμερον ψάλλεται, μονότονος δηλαδὴ καὶ συνᾳδομένη δι' ἁπλῶν ἰσοκρατημάτων, ἢ δύναται, ἄνευ προσκρούσεως τῶν καθεστώτων, νὰ βελτιωθῇ ἐῤῥυθμότερον ὑπὸ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κανόνας τῆς ἁρμονίας.

Ἡ φύσις τοῦ ζητήματος προτρέπει ἡμᾶς ἵνα προηγουμένως ποιήσωμεν τὰς ἀκολούθους περὶ μουσικῆς ἐρεύνας, ὑπὸ τὴν φυσικὴν καὶ τεχνικὴν αὐτῆς ἔποψιν περιστρεφομένας.

Ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ γλῶσσα δι' ἧς ἡ ψυχὴ ἐκφράζει τὰ αὐτῆς αἰσθήματα, ἢ ἡ τέχνη ἡ διεγείρουσα τὰς παθήσεις διὰ τῶν ἤχων. Ἡ μουσικὴ ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς φύσεως παρίσταται ὡς ἐκείνη ἐπιτρέπει. Ἡ φύσις διὰ τοῦ ἁρμοδίου τῇ μουσικῇ ὀργάνου, τοῦ λάρυγγος, ἢ διὰ τῆς ὕλης τῆς κατασκευαζούσης τὴν μουσικήν, τῶν ἤχων, παρίστησι τὴν μουσικὴν κατὰ δύο ἀναποσπάστους χαρακτῆρας μελῳδικὸν ἢ μονόφωνον καὶ ἁρμονικὸν ἢ πολύφωνον.

Ἄνευ τοῦ ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα ὅσα οἱ φυσιολόγοι περὶ μουσικῆς ἢ ἤχων λέγουσιν, ἀποδεικνύοντες διὰ φυσικῶν πειραμάτων ὅτι ἕκαστος ἦχος ἀντηχεῖ ἀσθενέστερον ἑτέρους ἤχους συμπαρεπομένους, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ἁρμονίαν, il corpo sonoro oltre del proprio suono ne dà altri meno sensibili che diconsi suoni concomitanti (ὅρα Ἀσιώλην περὶ ἁρμονίας), περιοριζόμεθα μόνον διὰ τοῦ ἑξῆς ἁπλουστάτου παραδείγματος ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ἐν τῇ μονοτονίᾳ τῆς μουσικῆς φυσικῶς συνυπάρχει καὶ ἡ ἁρμονία.

Ὑποτεθείσθω ὅτι ἐδόθη εἴς τινα ὑψίφωνον ἄνδρα ἵνα ψαλῇ μελῳδική τις περίοδος· ἡ περίοδος αὕτη ὤφειλε νὰ ἦναι τετονισμένη εἰς τὸν τόνον τῆς κλίμακος τῆς φωνῆς τοῦ ἀοιδοῦ τούτου. Ἐὰν ἡ αὐτὴ μουσικὴ περίοδος ἐδίδετο εἰς ἕτερον βαρύφωνον ἄνδρα (Baritono) ἢ εἰς παῖδά τινα, ἢ εἰς γυναῖκά τινα (Soprano ἢ Contralto) ἀνάγκη ἵνα αὕτη μετενεχθῇ εἰς τὸν τόνον τῆς κλίμακος τῆς φωνῆς ἑκάστου τῶν ἀοιδῶν,

ἄλλως αἱ μὲν ὑψίφωνοι δὲν δύνανται νὰ εκτελέσωσι τὰς ὑπατοειδεῖς φωνὰς τῆς περιόδου, αἱ δὲ βαρύφωνοι τὰς νητοειδεῖς. Ἐπὶ τούτοις συνελθέτωσαν ἅπαντες ἵνα συνᾴσωσι τὴν αὐτὴν μουσικὴν περίοδον ταὐτοχρόνως καὶ ταὐτοσυλλάβως μέν, ἀλλ᾽ ἕκαστος, δι᾽ οὓς ἀνωτέρω εἴπομεν λόγους, εἰς τὸν τόνον τῆς ἰδίας αὐτου φωνης, καὶ τότε ἕκαστος θέλει ἴδει ὅτι, ἐν ᾧ ὁ μελοποιὸς ἐτόνισε μελῳδικὸν ᾆσμα, ἡ φύσις καθίστησιν αὐτὸ ἁρμονικὸν διὰ τῆς ἀνομοιότητος τῶν ἀνθρωπίνων φωνῶν. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι φυσικῶς ἐν τῇ μελῳδίᾳ ὑπάρχει ἡ ἁρμονία καὶ ἐν τῇ ἁρμονίᾳ ἡ μελῳδία.

Ὑπὸ δὲ τὴν τεχνικὴν αὐτῆς ἔποψιν

Ἡ τέχνη εἶναι κανονισμὸς πρὸς διάδοσιν των ὅσων ἡ φύσις χορηγεῖ μέσων. Ὅσῳ τις καταγίνεται περί τι καὶ ἐρευνᾳ αὐτό, τοσούτῳ ἡ φύσις διερμηνεύεται, φανεροῦται καὶ διευκρινίζεται ἐπ᾽ αὐτῷ. Ἡ τέχνη ἄρα εἶναι ἡ δύναμις του παριστάναι. Ὀφείλοντες ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν μουσικὴν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς τέχνης, κάλλιον νὰ μὴ ἀνέλθωμεν εἰς τὴν τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν μουσικήν, ὅπως ἀφ᾽ ἑνὸς μὴ ἐκταθῶμεν ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ δέον, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου μὴ ὀλισθήσωμεν εἰς ἰδέας μυθώδεις καὶ ἀμφισβητησίμους, εἰς ἃς οἱ περὶ νεκρᾶς μουσικῆς ἀρχαιολογοῦντες ἐμπίπτουσιν.

Ὅθεν τὴν νῦν ζῶσαν μουσικὴν λαμβάνοντες καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας αὐτης καταστάσεως ἀναδιφῶντες βλέπομεν ὅτι, εἰς ἣν σήμερον κατάστασιν καὶ κανονισμὸν εὑρίσκεται, ἐν τοις παρελθοῦσιν αἰῶσι δὲν ὑπῆρχε. Σήμερον ἡ μουσική, καὶ κατ᾽ ἐξαίρεσιν ἡ εὐρωπαική, τυγχάνει εἰς κανονισμὸν τοιοῦτον, ωστε δικαιοῦται ν᾽ ἀποκαλῆται οὐχὶ τέχνη ἀλλ᾽ ἐπιστήμη. Καὶ διὰ τί ἡ μουσικὴ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας δὲν ἦτον εἰς ἣν ἐπιστημονικὴν κατάστασιν σήμερον τυγχάνει, ἐν ᾧ ἐπερείδεται ἐπὶ τῆς φύσεως; ἀρά γε ἡ φύσις δὲν ἦτον ἡ αὐτή; Τουτο συνέβη ἕνεκα τοῦ ἐλλείμματος οὐχὶ τῆς φύ-

σεως ἀλλὰ τῆς τέχνης, μὴ ἐχούσης ἐξ ἀρχῆς τὴν δύναμιν τοῦ παριστάναι τὴν μουσικήν, οἵαν ἡ φύσις χορηγεῖ. Ἐκ τῆς μουσικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαίας μουσουργίας ἀποδείκνυται ὅτι ἡ μουσικὴ τέχνη κατὰ τοὺς πρὸ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν αἰῶνας ἦτον ὡς τὸ ἐσπαργανωμένον νήπιον, ὅπερ βαθμηδὸν προαγόμενον φθάνει εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἣν ἡ φύσις ὁρίζει. Ὥστε πᾶσα μουσικὴ πάντοτε θέλει διατελεῖ μονότονος καὶ περιωρισμένη ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως ἐφ' ὅσον ἡ τέχνη ἀδυνατεῖ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν οἵαν ἡ φύσις ὑπόσχεται. Καὶ τῷ ὄντι. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ μουσικὴ τέχνη ὁπόσας μεταῤῥυθμίσεις ἔλαβε κατὰ τὰς δοξασίας τῶν κατ' ἐποχὰς μελοποιῶν, πῶς μετέπεσεν ἐκ μιᾶς σημειογραφίας εἰς ἄλλην, ἐξ ἑνὸς συστήματος εἰς ἄλλο ἵνα δυνηθῇ νὰ λάβῃ τὴν δύναμιν τοῦ παριστάναι τὴν μουσικὴν οἵαν ἡ φύσις ὑπαγορεύει, τοῦτο ἡ μουσικὴ ἱστορία τοῦ ιστ. ιζ. ιη καὶ ιθ. αἰῶνος ἀριδήλως μαρτυρεῖ. Ἀλλ' ἰδοὺ ὅμως ἡ μουσικὴ ἐκείνη ἥτις πρὸ δέκα αἰώνων ἦτον ἁπλουστάτη, μονότονος, πτωχοτάτη καὶ ἀσήμαντος παρίσταται σήμερον ὡς γίγας, καυχωμένη ὅτι εἶναι ἱκανὴ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς τέχνης νὰ ἐνεργῇ πᾶν ὅ, τι ἀναγκαιοῖ ἐν τῇ φύσει. Καὶ ἰδοὺ λύπη, χαρά, δύναμις, ἐξασθένησις, ἐνθουσιασμός, σέβας, μῖσος, τρικυμίαι καὶ πᾶν ὅ, τι ἡ περίστασις προτρέπει τὸν μελοποιὸν νὰ ἐκφράσῃ, διὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἀρκούντως δυνάμει τῆς τέχνης ἐπιτυγχάνεται. Καὶ ἔνθα μὲν ἀκούομεν τὴν ἔντεχνον κοσμικὴν μουσικὴν τῶν μελοδραμάτων. Μάϋερβερ, Ῥοσσίνη, Βέρδη καὶ ἑτέρων, ἔνθα δὲ τὴν ἱερὰν μουσικὴν τῶν λατινικῶν ὑμνῳδιῶν, εἰς ἣν οἱ Περγολέζαι, Τσιγκαρέλαι, Ῥοσσῖναι καὶ λοιποὶ περιέχυσαν θησαυροὺς πρωτοτύπων ἐμπνεύσεων, ὕφους σοβαροῦ καὶ ὑψηλοῦ, καὶ ἕκαστος τόνος εἶναι ἡ φανέρωσις μιᾶς ὑγιοῦς τάξεως τῆς τέχνης, ἣν οἱ καλολόγοι ἰδίως μελετῶσι καὶ ἀξίως θαυμάζουσι.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μουσικῆς ὑπὸ τὴν φυσικὴν καὶ τεχνικὴν ἔποψιν ἐξεταζομένης. Ἐπιστρέφομεν νῦν εἰς τὸ περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ζήτημα.

Ἐνταῦθα διὰ βραχέων θέλομεν διαλάβει α΄.) Ὁποία τις εἶναι ἡ νῦν ἐν χρήσει Ἐκκλησιαστικὴ μουσική. β΄.) Τίνα τὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα τὸ ζήτημα ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ χρήζει σήμερον ἀναπτύξεως καθ' ἁρμονίαν. καὶ γ΄.) Τίς ὁ κατάλληλος τρόπος δι' οὗ ἡ μουσική, λαμβάνουσα ἐν ἐφαρμογῇ τὴν ἁρμονίαν, δύναται νὰ διατηρήσῃ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς καὶ Ἑλληνικοὺς αὐτῆς χαρακτῆρας.

Α΄. Ὁποία τις εἶναι ἡ νῦν ἐν χρήσει Ἐκκλησιαστικὴ μουσική.

Ἐξ ὅτου ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἔλαβε τὴν σύστασιν φαίνεται ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ συνέταξαν μουσικήν τινα ἁπλουστάτην καὶ σεβασμίου μέλους ἵνα δι' αὐτῆς ψάλλωνται τὰ ὀλίγα κατ' ἀρχὰς διορισθέντα ᾄσματα ἐπί τινων ὁπωσοῦν κανόνων, καὶ οὐχὶ ἀκανονίστως καὶ ὡς ἑκάστῳ ἐδόκει. — Ἀπὸ διφθέρας τοὺς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δεδοκιμασμένους ὕμνους ψαλλόντων τῶν ψαλτῶν (Λαοδ. καν. ιε.) — Τὴν πρὸς τὴν μουσικὴν σύνταξιν ἀπαιτουμένην ὕλην καὶ σχέδιον οἱ τῶν πρώτων αἰώνων Ἐκκλησιαστικοὶ μουσουργοὶ ἠρύσθησαν ἐκ τῆς πατρῴας αὐτῶν Ἑλληνικῆς· διὰ τοῦτο βλέπομεν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν μέχρι σήμερον διατηροῦσαν Ἑλληνικούς τινας χαρακτῆρας καὶ βάσεις τοῦ ἀρχαίου ἐκείνης σχεδίου.

Ἡ ἱερὰ μουσικὴ αὕτη ὅσον ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλοῦτο καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία ὡς ὑψιπέτης ἀετὸς ἀνυψοῦτο, τοσοῦτον προήγετο καὶ ἐτελειοποιεῖτο διὰ τῆς τέχνης· ἀκριβῶς δὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἐξόχων μουσουργῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ τοῦ ἐξ Ἱεροσολύμων, εἰς οὓς κυρίως ὀφείλει τὴν

συστηματικὴν αὐτῆς μόρφωσιν, μέχρι τῆς ἁλώσεως τοῦ Βυζαντίου **736 — 1453** μ. Χ. ἔφθασεν εἴς τινα βαθμὸν ἐντελείας, φέρουσα τὸ ὄνομα τῆς «Βυζαντινῆς μουσικῆς».

Κατ᾽ ἀκρίβειαν νὰ διαλάβωμεν ὁποῖόν τι ἦτο τὸ τεχνικὸν εἶδος τῆς ἀρχαίας βυζαντινῆς μουσικῆς δὲν δυνάμεθα, διότι ἡ φορὰ τῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν δυσπραγιῶν πολλὰ πατρῷα ἡμῶν κατέστρεψε καὶ ἐπεκάλυψεν. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ὅτι ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ δὲν εἶχε τὴν ἁρμονίαν, ἣν σήμερον ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ ἔχει. Ἡ ἀρχαία βυζαντινὴ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐστερεῖτο τῆς ἐντέχνου ἁρμονίας, ἕνεκα ἀνικανότητος τῆς τέχνης, καὶ οὐχὶ ὡς τινες συμπεραίνουσιν, ὅπως διαφέρῃ ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Θεατρικῆς καὶ τῆς ἐν χρήσει οὔσης ἐν ταῖς κοσμικαῖς διασκεδάσεσι τοῦ λαοῦ, διότι ἡ ἱερὰ μουσικὴ πρέπει νὰ διαφέρῃ τῆς κοσμικῆς κατὰ τὸ ἦθος, par le style, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ ἄτεχνον, ἄλλως ὅσον ἄτεχνος τόσον σεβαστοτέρα ἤθελεν ὑπολαμβάνεσθαι! Οὐχ οὕτως. Οὐδόλως ἡ τέχνη διακωλύει τὸν μελοποιὸν τοῦ τονίζειν μουσικὴν ἁρμόζουσαν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μᾶλλον δὲ διδάσκει αὐτὸν ὁποίῳ μουσικῆς ἤθει πρέπει νὰ χρῆται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁποίῳ ἐν τῷ Θεάτρῳ. Ἡ βυζαντινὴ λοιπὸν μουσικὴ ἦτο μελῳδική, καὶ ἐάν τις ἁρμονία ἁπλῆ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο, συμπεραίνομεν ὅτι τοῦτο ἐπετύγχανε πρακτικῶς πως καὶ οὐχὶ θεωρητικῶς, ὡς σήμερον τὰ ἰσοκρατήματα. Ἄρα μὴ λέγωμεν ὅτι ἡμεῖς ζητοῦμεν τήν, ἣν ἀπωλέσαμεν, βυζαντινὴν μουσικήν, ἀλλ᾽ ὅτι θέλομεν νὰ βελτιώσωμεν καὶ ν᾽ ἀναπτύξωμεν δι᾽ ἐπιστημονικῶν κανόνων τὴν ἡμετέραν μουσικήν, ὅπερ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ πράξωμεν ὅτε ἡ βάρβαρος τυραννία διεκώλυεν ἡμᾶς.

Ἁλωθέντος, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, τοῦ Βυζαντίου, ἑπόμενον ὅτι ἡ μουσικὴ τέχνη οὐ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ

περαιτέρω, ἀλλ' ὀπισθοδρόμει μιγνυομένη ἀνεπαισθήτως τον-τήμασιν ἀλλοτρίων χαρακτήρων.

Τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς ἡμῶν τὴν ἐπὶ τῶν τεσσάρων τῆς ἐπαράτου δουλείας αἰώνων νὰ διεξέλθωμεν οὐ τοῦ παρόντος· ἀρκείσθω μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ τύχη καὶ ταύτης ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ὑπῆρξε τοιαύτη, οἷον τὸ ναυάγιον τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Πάντα δ' ὅμως ἐνταῦθα παραλείποντες, ἐξετάσωμεν εἰς ποίαν τινὰ κατάστασιν παρελάβομεν τὴν ἡμετέραν μουσικήν.

Ἡ ἁγία Ἐκκλησία παραδίδωσιν ἡμῖν μουσικήν τινα μονότονον μέν, οὐχὶ ὅμως ἐστερημένην ἰδίων χαρισμάτων· ἁπλῆν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄνευ ἐπαρκοῦς τινος αὐτῇ κανονισμοῦ. Τὴν μουσικὴν ταύτην δὲν πρέπει νὰ καταφρονήσωμεν, παραγνωρίζοντες τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς γνωρίσματα, ἀδιαφοροῦντες τὸν ἱερόν, ἐν ᾧ διεσώθη, τόπον καὶ ψέγοντες αὐτήν, ὡς ὅθεν ἀνελλήνιστον καὶ ἐξ ἀσιανῆς μελοποιίας πηγάζουσαν, ἀλλ' ὀφείλομεν ν' ἀναγνωρίσωμεν αὐτὴν ὡς πατρῷον κληροδότημα καὶ ὡς θυγατέρα τῆς ἀρχαίας βυζαντινῆς, εἰ μὴ τὴν αὐτήν. Ταῦτα δὲ λέγομεν διότι ἐκ πολλῶν ἀποδείξεων βεβαιοῦται ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ εἶδος τῆς ψαλμῳδίας ἦτο μονῳδικόν, νῦν μὲν ἑνός, νῦν δὲ καὶ πολλῶν ἅμα συνᾳδόντων ὁμοφθόγγως καὶ ὁμοτόνως, οἷον καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον. Οἱ λόγοι δι' ὧν ἐνταῦθα τοῦτο ἀποδεικνύομεν ἔστωσαν οἱ ἑξῆς, α'.) Ἡ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας εἰς ἡμᾶς παράδοσις, ἥτις ἔχει μεῖζον τῶν ἄλλων τὸ κῦρος καὶ τὴν αὐθεντείαν, διότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ μουσικὴ εἴτε ἐπιστημονικῶς εἴτε πρακτικῶς ἔπρεπε μέχρι τινὸς νὰ διατηρηθῇ. Ποτὲ δὲν φθάνομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀπώλετο· ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ μακροχρονίῳ ναυαγίῳ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κατετραυματίσθη, καὶ εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἴσως πολλοὺς ἔχομεν τοὺς ὁμόφρονας. β'.) Ἡ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀρχαία μουσική. Ἐὰν ῥίψωμεν μετὰ πάσης ἀμεροληψίας

καὶ ἀπαιτουμένης ἐρεύνης τὸ βλέμμα ἡμῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ εἰσέτι ψαλλομένῃ παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχαίᾳ μουσικῇ Canto Gregoriano ἢ Fermo καλουμένῃ, θέλομεν ἴδει τὴν ἁπλότητα, τὴν μονοτονίαν, τὸ ὁμόφθογγον, τὸ κατὰ τέχνην μέτριον καὶ ὅλην, τέλος πάντων, τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἀφέλειαν, ἅτινά εἰσι τόσαι ἀποδείξεις διαβεβαιοῦσαι ὁποία τις ἦτο τὸ εἶδος καὶ ἡ ἀρχαία ἡμῶν μουσική, ἐξ ἧς τὸ σχέδιον ἔλαβον ὅ τε Ἱερὸς Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος πρὸς σύνταξιν τῆς μουσικῆς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. καὶ γ΄.) Ἡ ἀτέλεια τῆς τέχνης. Ἐπὶ τοῦ μεσαιῶνος ἡ μουσικὴ τέχνη δὲν εὑρίσκετο, ὡς προείπομεν, εἰς ὃν βαθμὸν σήμερον τυγχάνει. Ὅθεν, μὴ ἐχόντων τῶν ἀρχαίων μελοποιῶν, (δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τῶν μελοποιῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος φοβούμενοι μὴ μυθολογήσωμεν), τὰς ἀπαιτουμένας εἰς τὴν μελοποιΐαν γνώσεις καὶ δυνάμεις. ἑπόμενον ὅτι ἡ ὑπ᾽ αὐτῶν μουσουργία ἔπρεπε νὰ ἦναι ὅλως ἀρχαϊκὴ καὶ ἐλλειπὴς γραμματικῶν κανόνων καὶ ἐπιστημονικῆς συντάξεως· καθὼς τῷ ὄντι ἡ ἀρχαία ἐν γένει τοῦ μεσαιῶνος μουσική, ἱερά τε καὶ κοσμική, πρὸς σύγκρισιν τῆς τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μουσικῆς παραβαλομένη, φαίνεται πολὺ ἁπλουστέρα καὶ ἀνεπεξέργαστος.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε λεχθέντων ἐξάγομεν ὅτι ἡ νῦν παρ᾽ Ἕλλησι ψαλλομένη Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατάγεται ἐκ τῶν ἀρχαίων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων, φέρουσα πλεῖστα τῆς τοιαύτης καταγωγῆς γνωρίσματα, ὑπάρχει δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν καὶ ἐντελείας καὶ ἀτελείας λόγῳ μὲν ὅτι ἡ μουσικὴ τέχνη δὲν εἶχε τὴν σημερινὴν τελειότητα, λόγῳ δὲ ὅτι ἡ Ἐκκλησία πάντοτε διώκει τὸ μέτριον τῆς τέχνης ὅπως ἡ ψαλμῳδία μὴ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τοῦ σοβαροῦ καὶ σεμνοπρεποῦς ὕφους, καὶ τελευταῖον ἕνεκα τῶν περιπετειῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τῶν κωλυσασῶν πᾶσαν περαιτέρω πρόοδον· ἀλλ᾽ ὁπωσδήποτε ἐν πάσῃ τῇ ἀτελείᾳ καὶ στασιμότητι αὐτῆς πάντοτε αἰδέσιμος καὶ σεβασμοῦ

ἀξία ὡς ἀρχαιότητά τινα καὶ σεβασμὸν διατηροῦσα. Ἀρκούμενοι μὲν εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐπὶ τοῦ πρώτου μέρους, μεταβῶμεν νῦν εἰς τὸ ἑπόμενον δεύτερον μέρος.

Β΄. Τίνα τὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα τὸ ζήτημα ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ χρῄζει σήμερον ἀναπτύξεως καθ' ἁρμονίαν.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴπομεν ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἴσως ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν ἦτον ἐπιστημοτέρα καὶ ἀμιγὴς ἀλλοτρίων τονισμάτων, τουτέστι καθαρώτερον διετήρει τὸν αὐτῆς ἑλληνισμόν. Πολυαρίθμους ἔχομεν ἀποδείξεις ὅτι ἡ πολιτικὴ σύγχυσις, ταλαιπωρία, καὶ ὑποδούλωσις ἑνός τινος ἔθνους, φυσικῷ τῷ λόγῳ, συνεπιφέρουσι καταστροφὴν καὶ ὀπισθοδρόμησιν εἴς τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας αὐτοῦ. Ἡ μόνη γλῶσσα καὶ μουσική, οὖσαι δύο ὄργανα ἀδιάλειπτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν, καὶ τὰ μόνα, ἅτινα δύνανται νὰ διατηρῶνται καὶ ἄνευ ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας, καὶ γραμματικῶν κανόνων ἀλλὰ διὰ ζώσης ἀλληλοδιαδόχου πρακτικῆς διδασκαλίας, διατηροῦνται μὲν ὁπωσδήποτε πάντοτε παρὰ τῷ λαῷ ἐν οἱῳδήποτε ναυαγίῳ κλυδωνιζομένῳ, οὐχὶ ὅμως καὶ χωρὶς κίνδυνον τοῦ νὰ διαφθαρῶσι διὰ τῆς ἐπιμιξίας ἀλλοτρίων λέξεων, ἰδιωμάτων, φράσεων, παροιμιῶν, τόνων, μελῶν, τονισμάτων καὶ εἴ τινων ἄλλων ἐξερχομένων ἐκ τοῦ στόματος δεσπόζοντος καὶ συμβιοῦντος λαοῦ ἀλλοφύλου καὶ ἀλλοδαποῦ. Πολλαὶ φαίνονται αἱ ἀποδείξεις καὶ ψηλαφητὰ τὰ μνημεῖα ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀπώλετο μὲν οὐδ' ἐξηφανίσθη, δὲν διετηρήθη ὅμως ἀβλαβὴς καὶ ἀνόθευτος ἐν τῇ γνησιότητι τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος. Ἐνθυμούμενός τις ὅτι ὁ ἐπὶ τῷ ὑποδεδουλωμένῳ Ἑλληνικῷ ἐδάφει πνέων ποτὲ ἀὴρ προσκρούων τὰς ἀκοὰς τῶν δούλων Ἑλλήνων μετεφέρετο εἰς αὐτοὺς τὰ ἀσιανὰ μέλη, τὰ ἐπὶ ὁλοκλήρους αἰῶνας πολλαχόθεν καὶ ἐκ τῶν Μιναρέδων καθ' ἑκά-

στην εκφωνούμενα (α), εὐθὺς θέλει συλλάβει τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀκουομένης ἀσιανῆς μούσης. Μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μουσικαὶ θέσεις, φθοραὶ καὶ διάφορα μέλη εἶχον παρὰ τοῖς ἡμετέροις ψάλταις ὀνομασίας τουρκικάς, ἐπειδὴ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες πολλάκις ἐδίδασκον ἀλλήλους τὴν ἰδίαν ἕκαστος μουσικήν. Οὐδεὶς ἴσως ὑπερέβη εἰς τὸ νὰ κλέπτῃ τὰ τουρκικὰ μέλη μετὰ μεγίστης ὅσης τῆς εὐκολίας τὸν ἐκ Πελοποννήσου Πέτρον τὸν κατὰ τὸ 1775 χρηματίσαντα Λαμπαδάριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας, οὗτινος σώζεται εἰσέτι τὸ ὄνομα παρ' αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις «χερσίζ Πέτρο» κλέπτης Πέτρος. Συνεπεία δὲ τῶν τοιούτων καὶ τὸ ὕφος τῆς νῦν Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑπολογίζεται ἔχον τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Βυζαντίου, ἀγνοουμένου τοῦ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ.

Τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀξιότιμον καὶ σεμνοπρεπέστατον ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔχει τὴν ἐποχὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. κ. τ. λ. . (Θεωρ. μουσικ. Κ. Φιλοξένους. σελ. 200.) Ἐκτὸς, τέλος πάντων, τῶν ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐξακριβώσεων ἔτι μᾶλλον αὐξάνει ἡ κατὰ τῆς μουσικῆς τοιαύτη ἰδέα καὶ διὰ τῆς ἑξῆς πρακτικῆς παρατηρήσεως. Ἀκούων τις τὸν Ἕλληνα ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν Τοῦρκον ἀφ' ἑτέρου ψάλλοντας ἕκαστον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψαλμῳδίαν ἀγνοεῖ τίς τῶν δύο ψάλλει γνησίαν αὐτοῦ μουσικήν, διότι τοιαύτη σχέσις καὶ ὁμοιότης ὑπάρχει εἰς τὸ ὕφος τοῦ μέλους καὶ τὴν προφορὰν αὐτῶν, ὥστε ὁ ἀκροατὴς ἀναγκάζεται νὰ παραδέξηται δυοῖν θάτερον ἢ ὅτι ὁ Ἀσιανὸς ψάλλων ἑλληνίζει ἢ ὅτι ὁ Ἕλλην ψάλλων ἀσιανίζει.

(α) « Ὁ μουσικώτατος ἄναξ Σουλτὰν Μαχμοὺτ ἐπρόσταξε τὸν Χανεντὲ » Γεωργάκην καὶ ἄλλους ὥστε τὸ ᾆσμα « Σοῦ καρσιλὶ νεχγιὰ » μακὰρ » χουσεϊνὶ, ἦχος πλαγ. τοῦ ά, νὰ τὸ ψάλλωσι πάντοτε τὰ ἐξημερώ» ματα ». Θεωρ. μουσικ. Κ. Φιλοξένους σελ. 138.

Ταῦτα λέγοντες ὁμολογητέον, δὲν ἐννοοῦμεν νὰ ψέξωμεν τὴν ἡμετέραν Κωνσταντινουπολιτικὴν μουσικὴν διότι, ὡς προείπομεν, καὶ ὡς Ἱερὰν σεβόμεθα καὶ ὡς Ἑλληνικὴν ἀναγνωρίζομεν καὶ διὰ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῆς πόνῳ καὶ προθυμίᾳ ἐχρησάμεθα, ἀλλ' ὅπως ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ μουσικὴ αὕτη, καίπερ διατηρηθεῖσα ἐν τῇ μητρὶ ἡμῶν ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, καίπερ διασώσασα πλεῖστα γνωρίσματα τῆς ἑλληνικότητος αὐτῆς, καίπερ μὴ ἀπολέσασα τὸ πρωτότυπον τῶν πρώτων αὐτῆς συστατικῶν σχεδὸν, συστατικὰ ὧν ἕνεκα πρέπει ἀναντιῤῥήτως νὰ ὀνομάζηται Ἑλληνική, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ διαμείνῃ τοὐλάχιστον εἰς τὴν βυζαντινὴν τελειότητα εἰς ἣν ἐπὶ ἁλώσεως ἐτύγχανε, θολωθεῖσα ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς καὶ μακροχρονίου ἀσιανῆς θυέλλης.

Τί τὸ κωλῦον ἄρα τοῦ νὰ καθάρωμεν σήμερον τὴν μουσικὴν ἡμῶν τῶν τοιούτων ἀλλοτρίων τονισμάτων, εἰ ὑπάρχουσι. Ποῖος ὁ λόγος ὅτι πρέπει νὰ διατηρήσωμεν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν μουσικὴν καθ' ὃ εἶδος παρελάβομεν αὐτήν, καὶ ἆρά γε τοιαύτη, οἵα τις ψάλλεται σήμερον, ἤθελεν εἶσθαι, εἰ μὴ κατεβάλλετο ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. ἔστω ὅτι διετηρήθη ἀπαράλλακτος ἡ αὐτὴ βυζαντινὴ ἄνευ ἀναμίξεων ξένων τονισμάτων, καθώσπερ ἐψάλλετό ποτε ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ· ἀλλὰ τίς οἶδε μέχρι τίνος ἤθελε προαχθῇ ἡ τεχνικὴ αὐτῆς τελειότης, ἐὰν μὴ ἐπεδούλευτο τὸ ἡμέτερον ἔθνος; Ἀλλ' ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγῆς τῆς μουσικῆς; τὸ τερπνὸν τοῦ μέλους, ὅπερ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἁρμόζει εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀπείρου· διὰ τοῦτο πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι τῇ μουσικῇ χρῶνται ὡς θαυμασίως ἐπενεργούσῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τὸν ἀπαιτούμενον σκοπὸν αὐτῶν. Πρωτίστης οὖν ἀφορμῆς οὔσης τῆς εὐαρεστήσεως, ἐννοεῖται οἴκοθεν ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ ψάλληται μουσικὴ τοιούτου εἴδους ἐν ᾗ τὸ ἀκροατήριον συγκινεῖται. Ἐὰν ὁ σκοπὸς τῆς εἰσαγωγῆς τῆς μουσικῆς εἰς τὴν

Ἐκκλησίαν ἦναι ὅπως ἑλκύῃ διὰ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας τὸν λαὸν πρὸς ἀκρόασιν, πρέπει νὰ ἦναι τοιαύτη, οἵα τις δύναται νὰ εὐαρεστῇ αὐτόν. Τὰ ἱερὰ Ἄσματα καὶ Ὑμνῳδίαι τῆς Ἐκκλησίας, ἐν οἷς συμπεριλαμβάνονται τὰ κράτιστα κεφάλαια τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ἔκ τε τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Γραφῆς, ἵνα γίνωνται τελεσφόρα καὶ οἱόν τις προπαίδεια τῷ λαῷ εἰς τὰς δι' αὐτῶν ᾀδομένας ἱστορικάς τε καὶ δογματικὰς τῆς ἡμετέρας ἁγίας Ἐκκλησίας παραδόσεις, πρέπει νὰ ψάλλωνται δι' εὐαρέστου μουσικῆς, διότι τοιοῦτον μέσον ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἑλκύει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ φοιτῶσι συχνότερον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ συμμαχεῖ εἰς τὸ νὰ ἐγκολάπτωνται ῥᾷον εἰς τὰς μνήμας αὐτῶν τὰ θεῖα νοήματα, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἀποφαίνεται ὁ θεῖος Χρυσόστομος · Ἴστε γοῦν ὅτι καὶ νῦν τὰ μὲν ἄλλα βιβλία οὐδ' ἐξ ὀνόματος τοῖς πολλοῖς ἐστι γνώριμα, τὴν δὲ τῶν ψαλμῶν πραγματείαν ἐπὶ στόματος ἅπαντες φέρουσι καὶ αὐτὰς ταύτας τὰς ᾠδάς. Οὕτω δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δείκνυται πόσον ἀπὸ τῆς μελῳδίας τὸ κέρδος ἐστί·(Χρυσόστ. εἰς Ἡσαΐ. κεφ. ε.)

Καὶ ἐὰν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ ἔλεγε ταῦτα ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἴσως ἐν ταύτῃ ἤθελε συμμορφωθῇ τῇ περὶ τῆς μουσικῆς ἐφέσει τῶν νέων Ἑλλήνων, ἵνα μὴ ἐλαττωθῇ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ τὸ ἐκ τῆς μουσικῆς, ὥς φησι, προκύπτον κέρδος, ἀποδεικνυομένου ὅμως πρῶτον ὅτι οὐδεμία ζημία εἰς τὰ καλῶς καθεστῶτα ἐκ τούτου προήρχετο.

Ἐξαιτούμεθα λοιπὸν τὴν ἄδειαν ἵνα εὐσεβάστως ἐκφράσωμεν τὴν ταπεινὴν ἰδέαν ἡμῶν ὅτι δηλ· ἡ ἁρμοδία Ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀδιαλείπτως μεριμνῶσα περὶ τῆς λαμπρότητος καὶ εὐτρεπείας τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μὴ ἀναβάλλῃ τὸν καιρὸν περὶ πραγματοποιήσεως ἔργου, ὅπερ ὑπαγορεύεται ὑπὸ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀναπτύξεως, ἀλλὰ νὰ προνοήσῃ ἐξετάζουσα τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο ἁρμοδίως τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συμφώνως τῇ

φέρει τῶν νέων Ἑλλήνων, καθὰ διαφερόντων πρὸς τοὺς αὐτῶν προγενεστέρους. Καὶ τῷ ὄντι, ἐάν τις ἐνθυμηθῇ ὁποῖοι οἱ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος Ἕλληνες καὶ ὁποῖοι οἱ σημερινοί· ὁποία ἡ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος Ἑλλὰς καὶ ὁποία ἡ σημερινή, τοὺς τότε μὲν Ἕλληνας θέλει συμπονέσει, τοὺς νῦν δὲ θέλει συγχαρῇ, τὴν τότε Ἑλλάδα θέλει ἀηδιάσει, τὴν νῦν δὲ θέλει θαυμάσει· διότι, σήμερον, μετὰ παρέλευσιν ἑκατονταετηρίδων μεστῶν σκότους, ἀμαθείας καὶ πικρίας παντοδαπῆς, βλέπει βασίλειον κατηρτισμένον, ἐν ᾧ ὁσημέραι οἱ Ἕλληνες φαίνονται νὰ ἀνθῶσι καὶ νὰ ἀκμάζωσι κατὰ τὰς ἐπιστήμας, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἐφ᾽ οἷς πάλαι ποτὲ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἤκμασαν καὶ ἐκλεΐσθησαν. Ἆρά γε τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ πρὸ ἑνὸς αἰῶνος Ἕλληνες; Τοιαύτη ἦτον ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τυραννίας ἡ νέα Ἑλλάς; Ὄχι βέβαια. Ὑπαρχούσης λοιπὸν μιᾶς τοιαύτης ἀσυγκρίτου διαφορᾶς μεταξὺ ἐκείνων καὶ τούτων, πότερον ἐκείνους νὰ καλέσωμεν Ἕλληνας ἢ τοὺς νῦν; ἐκεῖνον τὸν τότε ἄμορφον καὶ ἐγκαταλελειμμένον τόπον νὰ ὀνομάσωμεν Ἑλλάδα ἢ τὸν νῦν ὡραῖον καὶ ποικιλοστόλιστον. Ἀναντιῤῥήτως ἀμφοτέρους, διότι ἐκεῖνοι καὶ οὗτοι Ἕλληνες εἰσίν. Ἀλλ᾽ οὔτε ἐκεῖνοι μεμπτέοι ὅτι τότε εὑρίσκοντο εἰς τοιαύτην ἀθλίαν καὶ βάρβαρον κατάστασιν, ὡς τούτου προερχομένου ἐκ τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος, οὔτε οἱ νέοι καὶ ἐλεύθεροι Ἕλληνες κατηγορητέοι ὅτι, προσπαθοῦντες νὰ καθάρωσι τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν ἐν τῷ περὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἀληθοῦς ἀνθρωπισμοῦ, προβαίνουσιν ὁσημέραι διανύοντες ἐκ νέου τὸ ἔνδοξον καὶ μέγα αὐτῶν στάδιον συμφώνως τῇ ἐποχῇ τοῦ αἰῶνος.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἵνα ἀναγνωρισθῇ πάλιν ὡς μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς οἰκογενείας, ὀφείλει νὰ φέρῃ ψηλαφητὰ ἐθνικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως δείγματα, οἷα φέρουσιν ἅπαντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη. Οὐδεὶς ὁ φόβος μὴ ἀπολέσωμεν τὸν ἐθνισμόν, τὸν ὄντα ἄξιον μνήμης καὶ περιθάλψεως, ἢ μὴ παραβῶμεν τὰ

θεῖα τῆς ἁγίας καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως δόγματα ψάλλοντες μελῳδικῶς ἢ ἁρμονικῶς. Οὐδεὶς τῶν ἱερῶν κανόνων ἀφορᾷ εἰς τὰ συστατικὰ τῆς μουσικῆς τέχνης. Εἴτε μελῳδία, εἴτε ἁρμονία, εἴτε πα βου γα δι, εἴτε do re mi fa, ἀδιάφορον. Ὅσοι κανόνες περὶ τῆς ψαλμῳδίας διαλαμβάνουσιν, ἅπαντες ὁρίζουσι περὶ τοῦ τῆς ψαλμῳδίας ἤθους καὶ τοῦ εὐσχήμου τῆς ἀπαγγελίας αὐτῆς τρόπου· τὸ μὲν, ὅπως διὰ τοῦ ἁρμοδίου ἤθους καθιστῆται ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας κατανυκτική, σοβαρὰ, ἀξιοπρεπὴς καὶ ὁπωσοῦν ὅλως διάφορος τῆς ἐν ταῖς κοσμικαῖς καὶ θεατρικαῖς διασκεδάσεσι τοῦ λαοῦ ἐν χρήσει οὔσης· τὸ δὲ, ὅπως ὁ εὔσχημος τῶν ψαλτῶν τρόπος καὶ ἡ πραεῖα τῆς ψαλμῳδίας ἀπαγγελία φέρῃ τοῖς ᾀδομένοις τὸν ἀπαιτούμενον σεβασμόν (α). Ἀλλὰ ταῦτα πάντα δύνανται νὰ φυλαχθῶσιν εἴτε ἡ μουσικὴ ψάλλεται μελῳδικῶς εἴτε ἁρμονικῶς, διότι τὸ σεμνὸν καὶ σύμμετρον τῆς μουσικῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μουσικῆς συνθέσεως. Ἡ ψαλμῳδία δύναται νὰ καταστῇ κατανυκτικὴ καὶ ὅλως ἤθους ἡσυχαστικοῦ, ψαλλομένη μάλιστα καθ' ὅλους τοὺς τεχνικοὺς κανόνας τῆς ἁρμονικῆς συντάξεως, ἀρκεῖ ἡ μουσικὴ σύνθεσις νὰ ἦναι τοιαύτη τις πεπλασμένη ὑπὸ τοῦ μελοποιοῦ. Ἄλλως τὸ νὰ νομίζωμεν ὅτι διὰ τοῦ ἀτελοῦς τῆς τέχνης, ἢ διὰ τῆς μονοτονίας, ἢ διὰ τῶν ξηρῶν ἰσοκρατημάτων, ἢ διὰ τῆς ῥινοπροφέρτου τῶν ψαλτῶν προφορᾶς καθίσταμεν τὴν τῆς Ἐκκλησίας μουσικὴν σεβαστοτέρα, τοῦτο εἶναι μᾶλλον μία τις πρόληψις ἀνωφελὴς καὶ τῆς ἀμαθείας καταφύγιον.

Ἔλθωμεν νῦν εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος.

(α) Ὅρα τὸν οέ. καν. τῆς στ'. Οἰκ. Συνόδου· καὶ ιέ. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι.

Γ'. Τίς ὁ κατάλληλος τρόπος δι' οὗ ἡ μουσική, λαμβάνουσα ἐν ἐφαρμογῇ τὴν ἁρμονίαν, δύναται νὰ διατηρήσῃ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς καὶ Ἑλληνικοὺς αὐτῆς χαρακτῆρας

Ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀποφαινόμεθα ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, οὖσα μελῳδική, πρέπει νὰ ἦναι καὶ ἁρμονική, τὸ μέν, διότι εἰς οὐδὲν τῶν δεδογμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ προσκρούει, τὸ δέ, διότι τοιαύτη εἶναι ἡ ἔφεσις πλείστου μέρους τῶν νέων Ἑλλήνων, καὶ τὸ κυριώτερον διότι τοιαύτη δίδοται ἡ μουσικὴ ὑπὸ τῆς φύσεως. Ἀλλὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ὑποστηρίζοντες, ὀφείλομεν τυφλοῖς ὄμμασι νὰ παραδεχθῶμεν; Ὄχι βέβαια. Ἅπασα ἡ προσοχὴ τῆς ἁρμοδίου Ἀρχῆς πρέπει νὰ ἐπιστῇ εἰς τὸ ἐξετάσαι καὶ ἐξακριβῶσαι τίνι τρόπῳ δύναται τοῦτο νὰ πραγματωθῇ, κωλυομένης πάσης παρεισαγωγῆς τονισμάτων θεατρικῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἐκκλησίᾳ. Ὀφείλει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ νὰ προβλέψῃ ἐκεῖνο, ὅπερ μετά τινα ἔτη θέλει συμβῇ, καὶ ὅπερ ἡμεῖς, ὡς τῇ μουσικῇ προσανέχοντες, δυνάμεθα ἀρκούντως νὰ προΐδωμεν. Ὅσον ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐλέγομεν ὅτι πολὺ ἀναγκαία ἡ ἁρμονία ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ καθίσταται, τοσοῦτον ἐνταῦθα λέγομεν ὅτι προηγουμένως ἀπαιτεῖται σκέψις τίνι τρόπῳ δεῖ τοῦτο γενέσθαι.

Ὅθεν πρῶτον ἐξεταστέον εἰ ἡ ζητουμένη μουσικὴ ὕλη ὑπάρχει ἤδη ἑτοίμη, διότι τότε οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰμὴ ἀνάκρισις ἐπ' αὐτῆς εἶτα δὲ ἡ ἐν Ἐκκλησίᾳ ἐφαρμογή. Δυστυχῶς ὅμως τοιαύτη μουσικὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ὑπάρχει. Τοιούτου εἴδους μουσικὴν ἐπεξεργασίαν δὲν ἔχομεν ἄλλην εἰμὴ τὴν τῶν μουσικῶν Χ. Ν. Χαβιαρᾶ καὶ Ραγκάντουργερ, τὴν ψαλλομένην σήμερον σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς ἐν Εὐρώπῃ Ἐκκλησίαις τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων. Ὡσαύτως ὑπάρχει καὶ ἑτέρα τοῦ ποτε

Ἱεροδ. Ἀνθίμου Νικολαΐδου, καὶ Πράιερ. (α). Πρὸς τούτοις εὑρίσκονται καί τινα διάφορα ᾄσματα ὑπὸ διαφόρων μουσικοδιδασκάλων Ἑλλήνων τε καὶ Εὐρωπαίων ἔν τισι πόλεσι τετονισμένα, ὧν ἐπισημοτέρα θεωρεῖται ἡ τοῦ Ἰ. Χαβιαρᾶ. Ἀλλ᾽ ἡ μουσικὴ αὕτη δύναται ν᾽ἀντικαταστήσῃ τέλεον τὴν συνήθη μονότονον Κωνσταντινουπολιτικὴν, δι᾽ ἧς ἀνέκαθεν ψάλλονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, αἱ ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων ὡρισμέναι τοσαῦται ὑμνῳδίαι; Πασίγνωστον ὅτι τὰ εἴδη τῆς Ἑλληνικῆς ψαλμῳδίας εἶναι τὰ ἑξῆς, Κεκραγάρια, Δοξαστικὰ, Στιχηρὰ, Τροπάρια, Ἀπολυτίκια, Ἀναστάσιμα, Καθίσματα, Ὑπακοαί. Ἀντίφωνα, Πολυέλεοι, Πασαπνοάρια, Κανόνες, Ὠδαὶ, Εἱρμοί, Καταβασίαι, Κοντάκια, Μεγαλυνάρια, Ἐξαποστηλάρια, Προσόμοια, Ἰδιόμελα, Ἑωθινὰ, Δοξολογίαι, Τυπικὰ, Μακαρισμοὶ, Εἰσοδικὰ, Τρισάγια, Ἀλληλουάρια, Χερουβικὰ, Κοινωνικὰ καὶ ἕτερα. Καὶ ἆρά γε αἱ Ὑμνῳδίαι αὗται ὑπάρχουσι τετονισμέναι ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ Χαβιαρᾶ; Ὄχι βέβαια. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικαὶ Κοινότητες ἀναγκάζονται νὰ ἔχωσι πάντοτε ψάλτας εἰδήμονας τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἵνα ἀναπληρῶσι τὰς ἐλλείψεις τῆς τετραφώνου ψαλμῳδίας. Ταῦτα περὶ τῆς νῦν ἑτοίμης μουσικῆς λέγομεν, οὐχ ὅπως ἐπικρίνωμεν αὐτὴν (ὅπερ ἄλλως ἐρωτώμενοι ἠδυνάμεθά πως νὰ γνωμοδοτήσωμεν), ἀλλ᾽ ἀποδείξωμεν ὅτι

(α) Ὑπάρχει καὶ ἡ κατὰ πρακτικὴν ἁρμονίαν ψαλλομένη ἔν τισι τῶν Ἰονίων Νήσων Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, παρ᾽ αὐταῖς μὲν καλουμένη κοινῶς «ΚΡΗΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ» ὑπ᾽ ἄλλων δὲ Ἑπτανησιακή. Ἡ μουσικὴ αὕτη, καίπερ ἐλλιπὴς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς καθ᾽ ἁρμονίαν θεωρίας ἐξεταζομένη, οὐχ ἧττον ὅμως, πλήρης πρὸς τὸ πρακτικὸν μέρος οὖσα, δύναται τὰ μέγιστα νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μουσικὴ ὕλη εἰς τὴν διωκομένην σήμερον κατασκευὴν καθ᾽ ἁρμονίαν τῆς μονοτόνου Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὅρα ἐν τῷ ἐν Παρισίοις ὑπὸ Μ. Π. Βρετοῦ ἐκδιδομένῳ Ἐθνικῷ Ἡμερολογίῳ τοῦ ἔτους 1868. σελ. 325. πραγματείαν περὶ τῆς τῶν Ἰονίων Νήσων Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ὑπὸ Π. Γριτσάνη.

κωτης, ἡ τοῦ Χαβιαρᾶ δὲν εἶναι ἀνεπαρκὴς ὡς πρὸς τὴν ἐντελῆ, ἣν ὀφείλει καὶ ἐν ταῖς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαις νὰ ἐκπληροῖ.

Ἀλλ' οἱ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἁρμονικῆς μουσικῆς ἐκ παντὸς τρόπου ἀπαιτοῦντες, δυνατὸν νὰ παρατηρήσωσιν ἡμῖν ὅτι ἵνα ἐλπίζῃ τις πλῆρες ἐπεξειργασμένον καθ' ἁρμονίαν μουσικὸν σύστημα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ πρέπει νὰ ἴδῃ ἀρχήν τινα τεθειμένην, ἥτις νὰ καθιστῇ εἰς ἕκαστον δῆλον ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁρμώμενοι δυνάμεθα κατὰ μικρὸν νὰ προχωρῶμεν ἐπὶ τὰ βελτίω. Ἀλλ' ἐν ὅσῳ οὐδεμία ἀρχὴ τοιαύτη τίθεται, πῶς δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν τὴν ἐπὶ τοῦ ἔργου ἀπαιτουμένην τελειοποίησιν ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ; Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην ἐν μέρει συμφωνοῦμεν. Παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι τοιαύτη δοκιμὴ ἐπ' Ἐκκλησίας θέλει προξενήσει κακὸν μᾶλλον ἢ καλόν, διότι ἄλλο πλοῦτος καὶ ἄλλο ἐπάρκεια. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι διὰ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ καιροῦ ἡ ζητουμένη μουσικὴ δύναται βελτιωθῆναι καὶ πλουτισθῆναι, ἀλλ' ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος ζητοῦμεν αὐτὴν οὐχὶ ἄφθονον ἀλλ' ἐπαρκῆ, ἄλλως εἴς τινας ἱεροτελεστίας ἀναγκαζόμεθα νὰ προστρεύγωμεν εἰς τὴν βοήθειαν ἑτεροειδοῦς μουσικῆς, μὴ ὑπαρχούσης τῆς ἁρμονικῆς ἐπαρκοῦς. Τοιοῦτόν τι κακὸν ἀπεδείχθη ἐκ τοῦ ναυαγίου, ὅπερ ὑπέστη ἡ ἄωρος εἰσαγωγὴ τῆς κατὰ τετραφωνίαν ψαλμῳδίας δύο ἢ τριῶν μελῳδρίων ἐν τῇ Μητροπόλει τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα τοῦ ἤδη παρελθόντος ἔτους 1869, ἥτις οὐκ ἔλαβε τὴν ἁρμόζουσαν ὑποδοχὴν παρά τισιν ἐν Ἀθήναις, ὄμφαξ γὰρ ἦν.

Ἡ ἁγία καὶ ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς ὑπὸ ἀξιοπίστου φίλου ἐξ Ἀθηνῶν ἐπληροφορήθημεν, ἐνδοῦσα εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς μουσικῆς ἔφεσιν πλείστων Ἑλλήνων, συνέστησεν ἐπιτροπήν τινα, συγκειμένην ἐκ τριῶν ἐπιστημόνων ἀνδρῶν τὰ μάλα πεπαιδευμένων καὶ λίαν εἰδημόνων περὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ κ. κ. Ρομπότη καὶ Κουμανούδη καθηγητῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ κ. Σ Οἰκονόμου Ἰατροῦ

ὅπως ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἐξετάσασα τὸ περὶ μουσικῆς ζήτημα, γνωμοδοτήσῃ τί ποιητέον.

Ὅθεν ἡ ῥηθεῖσα ἐπιτροπὴ συσκεφθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καίπερ μὴ δυνηθεῖσα ὁλομελῶς ἐπὶ τούτου νὰ συμφωνήσῃ, παραιτηθέντος τοῦ ἑνὸς μέλους, ἐξέθηκε τὴν περὶ τοῦ ζητήματος αὐτῆς ἰδέαν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἥτις, προφυλαττομένης τῆς ἀληθείας, κατὰ τὸ πνεῦμα τυγχάνει τοιάδε τις. « Ἡ κατὰ τετράφωνον ἁρμονίαν ψαλμῳδία, εἰ μὴ οὐσιωδῶς, τοὐλάχιστον φαινομενικῶς θεωρουμένη ὡς τις καινοτομία ἐπὶ τῶν καθεστώτων, δὲν πρέπει ἄνευ τῶν ἀπαιτουμένων προφυλάξεων καὶ ἐγγυήσεων νὰ ἐπιτραπῇ. Ὅθεν δέον νὰ συστηθῇ ἐπιτροπή τις κατάλληλος καὶ ἐξ εἰδημόνων τῆς τε ἱερᾶς καὶ κοσμικῆς μουσικῆς ἀνδρῶν, ὅπως, ἐξετάσασα πρῶτον τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, παρατηρήσῃ ἐὰν δύνηται νὰ ἐπιτεθῇ ἡ ἁρμονία ἄνευ προσβολῆς τῆς ὑπαρχούσης μελῳδίας. κ. τ. λ. ». Καίτοι τοιαύτη ἀπάντησις τῶν λογίων ἀνδρῶν ἐλλογωτάτη φαίνεται καὶ σπουδαία, οὐχ ἧττον ὅμως φέρει δισταγμόν τινα εἰς τὴν δι' ἁρμονίας ψαλμῳδίαν, καί πως ἀφῃρημένην τὴν περὶ τοῦ ζητήματος γνωμοδότησιν, ἥτις ἄλλως ὤφειλε καθαρῶς νὰ λέγῃ ναὶ ἢ οὐχὶ, διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον. Συνεπείᾳ δὲ τῆς γνωμοδοτήσεως ταύτης, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀνέβαλε τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν ἐν καιρῷ ἴσως ἁρμοδιωτέρῳ. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἐπαναλαμβάνοντες καὶ ἐνταῦθα ὅσα προηγουμένως εἴπομεν, οὐδόλως ἐννοοῦμεν ν' ἀποκρίνωμεν ἔκθεσιν ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς τὸ ἔθνος σεμνύνεται, ἀλλ', εἰ δυνατὸν, σαφέστερον ἐνταῦθα νὰ ἐκθῶμεν ὅτι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ μουσικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἦτον ἀνέκαθεν μελῳδικὴ μόνον καὶ ἁπλουστέρα τῆς κοσμικῆς· τὸ αἴτιον ὅμως τούτου δὲν πρέπει ν' ἀποδῶμεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔπραξε τοῦτο ὅπως ἡ μουσικὴ αὐτῆς φέρῃ τοῖς χριστιανοῖς διὰ τῆς ἀτελείας, ὡς πρὸς τὸ μέρος, ἐννοοῦμεν, τῆς ἁρμονίας καὶ ἄλλων τῆς τέχνης συστατικῶν, τὸν ἀπαιτούμενον

σεβασμόν, ἀλλ' ἀποδοτέον εἰς τὴν ἀνικανότητα καὶ ἀτέλειαν τῆς μουσικῆς τέχνης, μὴ ἐχούσης ἐξ ἀρχῆς τὴν, οἵαν σήμερον, ἀνάπτυξιν ἔχει. εἶτα δὲ, καὶ εἰς τὰς πολυειδεῖς συμφορὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, τὰς παρεμποδισάσας πᾶσαν βελτίωσιν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν, ἣν ἡ μουσικὴ τέχνη ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὑποδουλώσεως ἔλαθεν ἔλαβε. Τρέφομεν βεβαίαν τὴν ἰδέαν ὅτι, εἰ μὴ ἤθελεν ὑποδουλωθῇ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ μουσικὴ δὲν ἤθελεν εἶθαι σήμερον οἷα του νῦν Πατριαρχείου, διότι ἡ μουσικὴ, ἐντὸς πάντοτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιφερείας, ἤθελε συμμετάσχει τῆς προόδου, ἣν ἡ μουσικὴ τέχνη ὡς καὶ πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει ἤθελον λάβει.

Καὶ αὕτη ἡ ἰδέα ἔτι βεβαιοτέρα καὶ ἡμῖν καθίσταται, καὶ ἄλλοις ἴσως παραδεκτὴ, ὅταν ῥίψωμεν τὸ ὄμμα ἡμῶν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἑτέρου ὁμοδόξου ἡμῖν ἔθνους, μή ποτε ὑποδουλωθέντος ἀλλὰ μᾶλλον προαχθέντος, οἷον τοῦ Ῥωσσικοῦ. Τὴν ψαλμῳδίαν τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀναφέροντες, ἐγείρεται ἡμῖν ἡ ἰδέα λαλῆσαι ὀλίγα, ὡς ἐν παρόδῳ, περὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης. Ὅθεν παραχρῆμα ἱπτάμεθα διὰ τῆς φαντασίας εἰς τὴν ἐποχὴν του δεκάτου αἰῶνος, καθ' ὃν οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ ἄνακτος ἁγίου Βλαδιμήρου εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίαν Σοφίαν ἵνα ἴδωσι τί ἐστιν ἡ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων θρησκεία, καὶ ποῖος ὁ τρόπος τῶν ἱεροτελεστιῶν αὐτῆς, ἐπανακάμψαντες εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τῆς Ῥωσσίας τὸ Κίεβον, εἶπον· Ἄναξ, οὐδεμίαν θρησκείαν κρίνομεν ὀρθοτέραν τῆς τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων θρησκείας, τῆς ὅλως ἀποστολικῆς καὶ ἁγίας. Παρεστῶτες ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, κατεπλάγημεν ὁρῶντες τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν τάξιν τῆς αὐτόθι τελουμένης θείας λατρείας. Τὰ πάντα αὐτόθι μεγαλοπρεπῆ καὶ θεῖα, καθιστάντα τὴν ἐπὶ γῆς του Χριστου Ἐκκλησίαν ὄντως πόλιν τοῦ ζῶντος Θεου. Καὶ ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς τοιαυτα ἀκούσας, καὶ παρὰ τοῦ Παναγίου Πνεύματος φωτισθεὶς, παρεδέξατο τότε, καὶ ὡς ἐπικρατοῦσαν του

Ῥωσσικοῦ ἔθνους θρησκείαν κατ᾽ ἀκριβῆ τύπον ἐν τῷ Κράτει τούτῳ καθιέρωσεν, τὴν τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων θρησκείαν, ἣν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνίστη αὐτῷ ἡ αὐτοῦ προμήτωρ ἁγία Ὄλγα.

Ταύτην τὴν ὁμόδοξον Ῥωσσικὴν Ἐκκλησίαν ἐξετάζοντες, εὑρίσκομεν αὐτὴν διατηροῦσαν μέχρι σήμερον ἀπαραλλάκτως καὶ ἀπαρεκκλίτως ὅσα τότε παρὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἔλαβεν. Εἰσερχόμενοι δὲ ἐν αὐτῇ βλέπομεν ἅπασαν τὴν τυπικὴν διάταξιν σύμφωνον τῇ ἡμετέρᾳ· βλέπομεν τὰς ἱεροτελεστίας καθ᾽ ὅλους τοὺς τύπους τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τελουμένας· ἀκούομεν τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς διαλέκτῳ ᾀδόμενα τὰ ἱερὰ ᾄσματα τοῦ Δαμασκηνοῦ, Κοσμᾶ, Θ. Ὑμνογράφου, Ἀνδρέου Κρήτης καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἡμετέρας, Ἐκκλησίας Μελῳδῶν. Ἀλλὰ τὸ μόνον, καθ᾽ ὃ φαίνεται διαφέρουσα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, εἶναι τὸ εἶδος τῆς ἱερᾶς μουσικῆς, ὅπερ σήμερον εἶναι ὅλως διάφορον, μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἐπιστημονικώτερον τοῦ μουσικοῦ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἴδους, καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὁποίου, καθ᾽ ἡμᾶς, ἡ ἐθνικὴ πρόοδος Αὐτῇ ὑπηγόρευσεν. Ἄλλο λοιπὸν εἶδος μουσικῆς ἡ Μητρόπολις τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας σήμερον καθιεροῖ διὰ τὴν αὐτῆς ψαλμῳδίαν, καὶ ἄλλο εἶδος τὸ ἐν τῷ Φαναρίῳ Πατριαρχεῖον. Τίς ἄρα δύναται ἐν τοιαύτῃ παρατηρήσει καὶ ψηλαφητῇ ἀποδείξει νὰ μὴ ὑποθῇ ὅτι ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐπιστημονικὸς τῆς νῦν ἐν Πετρουπόλει Μητροπόλεως τῆς Ῥωσσικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μουσικὸς Χορὸς ἤθελεν εἶσθαι σήμερον ὁ αὐτός, εἰ μὴ ἀνώτερος, καὶ ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μητροπόλει τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τῇ ἁγίᾳ, λέγομεν, Σοφίᾳ, εἰ μὴ ἦτο σήμερον, κρίμασιν οἷς Κύριος ἐπίσταται, Τζαμὶ Τουρκικόν;

Τὸ νῦν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχεῖον πρὸ μικροῦ ἀνενεγκόντες, ἐκφράσωμεν, κατὰ καθῆκον, ἐνταῦθα τὸν σεβασμὸν ἡμῶν καὶ εὐγνωμοσύνην εἰς ταύτην τὴν κοινὴν μητέρα τῶν Ὀρθοδόξων Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἥτις ἔν τε τοῖς προγενεστέροις

τῆς ἀμαθείας καὶ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων θλίψεων χρόνοις καὶ τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς ἐκ παντὸς τρόπου προσεπάθησεν ὅπως ἡ μουσικὴ συνωδὰ ἑκάστης ἐποχῆς ἔχῃ τὴν ἔντεχνον ἀνάπτυξιν καὶ καλλονήν, ἵνα αὕτη μέν, ὡς αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, διατηρῆται, ἐξωθῶνται δὲ ἐκ τῶν ἱερῶν περιβόλων τὰ ὅλως ἀλλότρια μελουργήματα, ἅτινα ἄλλως ἠδύναντο παρεισαχθῆναι. Προκειμένου περὶ βελτιώσεως τῆς μουσικῆς, ἡ ῥηθεῖσα Μ. Ἐκκλησία δὲν ἐδίστασε καὶ τὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς διδασκαλίαν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ σχολῇ νὰ παραδεχθῇ ποτε, καίτοι οὐκ ἐτελεσφόρησεν (α).

Εἰς τὸν παραβλέποντα ὅμως τὰς ἀνωτέρω παρατηρήσεις ὡς δῆθεν εἰκαστικὰς καὶ φαντασιώδεις φρονοῦντα μὲν ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἁρμόζει ψαλμῳδία ἀποκλειστικῶς μελῳδική, λέγομεν ὅτι τοιαύτη μουσικὴ φυσικῶς δὲν ὑπάρχει· φέροντα δὲ ὡς παράδειγμα τὴν νῦν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τὴν ἄνευ ἁρμονίας τυγχάνουσαν, ἀπαντῶμεν ὅτι τοῦτο εἶναι ἔλλειμμα τῆς τέχνης, διότι μελῳδία καὶ ἁρμονία συνιστᾶσι τὸ ὅλον τὴν μουσικὴν δηλ.

Ἀλλ᾽ ὅσῳ τὴν ὑπὲρ τῆς ἁρμονίας δόξαν ἡμῶν ἐκφράζομεν, τοσούτῳ λέγομεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἔχῃ ἰδίου ἤθους μουσικήν, ἥτις, ἱερὰ καλουμένη, musique sacrée, πρέπει νὰ μελοποιῆται πάντοτε ὅλως διάφορος τῶν θεατρικῶν μελῶν.

Τοιαύτη μουσικὴ σήμερον δὲν ὑπάρχει πλήρης, καὶ τὴν ἔλλειψιν ταύτην οὐδεὶς ἄλλος δύναται ἀναπληρῶσαι εἰμὴ οἱ κατάλληλοι τῆς Ἐκκλησίας μελοποιοί.

Οἱ μελοποιοί, εἰς οὓς ἠδύνατο τοιαύτη μουσικὴ ἐπεξεργασία νὰ ἐμπιστευθῇ, ὀφείλουσι νὰ ἦναι γνήσιοι ἐθνισμῷ καὶ θρησκεύματι Ἕλληνες, καλῶς περὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ γεγυμνασμένοι, κάτοχοι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ καλῶς ἐννοοῦντες τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἐκκλησίας Ὕμνους.

(α) Συνέβη τοῦτο περὶ τὸ 1790, ἐπὶ Γρηγορίου Πατριάρχου. Ὅρα Θεωρ. μέγα τῆς Μουσ. Χρυσάνθου. Μ. Π. σελ. LII. Κα. Κρηπῖδα τῆς Μουσ. Θ. Φωκαέως Μ. Π. σελ. 48.

Ὅθεν οἱ ἐφιέμενοι τῆς μουσικῆς καὶ ἀγαπῶντες τὴν ἐπιστημονικὴν ψαλμῳδίαν ὀφείλουσι νὰ συμπράξωσι προηγουμένως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἁρμοδίων μουσοποιῶν.

Ἐνθυμηθήτω ἕκαστος ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχῃ σήμερον τὴν νῦν Κωνσταντινουπολιτικὴν μουσικὴν ἐντεχνοτέραν τοῦ κατὰ τὴν Ἀθωνίδα παράδοσιν συνεπτυγμένου καὶ δυσνοήτου ἀρχαίου μουσικοῦ συστήματος τοῦ Ἄνανες νεανὲς νανὰ ἅγια, τοῦτο ἐπετεύχθη διότι ὁ εἷς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου, ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐγίνωσκε συνάμα καὶ τὴν Εὐρωπαϊκὴν, οἷος ὁ Χρύσανθος Ἀρχιερεὺς Προύσης. Ἄρα ἐὰν ἡ μουσικὴ τοῦ νῦν Πα βου γα δὶ φαίνηται σήμερον κανονική πως, τοῦτο συνέβη διότι ὁ εἷς τῶν τριῶν ἐξηγητῶν ἐγίνωσκε συνάμα καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ Do re mi fa.

Ἐνθυμηθήτω ἕκαστος ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχῃ σήμερον μουσικήν τινα τετράφωνον ἁρμονικὴν, οἵαν τὴν εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ Ἐκκλησίας ψαλλομένην, τοῦτο ἐπετεύχθη διότι ὁ εἷς τῶν δύο συντακτῶν αὐτῆς ἤτοι ὁ Ἰ. Χ. Ν. Χαβιαρὰς ἐγίνωσκε ἐν γένει τὴν Ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐν μέρει τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικήν. Αὐτὰ τὰ ἔργα ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης δεικνύουσιν ὅτι εἰς καταλλήλους καὶ ἰδιαιτέρους τῆς Ἐκκλησίας μουσικοὺς, ἔχοντας τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις, δύναται ν' ἀνατεθῇ τοιαύτη τις ἐπεξεργασία. Διότι οἱ τοιοῦτοι μουσικοὶ δύνανται νὰ σκεφθῶσι τίνι τρόπῳ ὀφείλουσι νὰ περιβάλωσι τὴν μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας τῇ ἀπαιτουμένῃ ἁρμονίᾳ μετὰ μεγάλης τῆς προφυλάξεως ὅπως μὴ καλύψωσι τὸ πρόσωπον αὐτῆς καὶ καταστῇ αὕτη ἀγνώριστος πλέον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ τοιοῦτοι μουσικοὶ γινώσκουσι νὰ προφυλαχθῶσιν ἐξ ἐκείνων τῶν ἐντέχνων ἁρμονιῶν, αἵτινες δύνανται νὰ προσβάλωσι τὴν ἀκοὴν τῶν μὴ εἰθισμένων εἰσέτι Ἑλλήνων. Παραλείπομεν ἐνταῦθα εἰς ὁπόσους κινδύνους θέλει περιπλεχθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ὅταν τύχῃ εἰς χεῖρας μουσικοδιδασκάλων ἐξωτερικῶν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, παι-

κιστῶν ὀργάνων, οἵτινες, μὴ ὄντες μεμυημένοι περὶ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οὐδὲν λογίζονται τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγὴν τονισμάτων ἤθους ὅλως ἐξωτερικοῦ καὶ ἀναρμόστου.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν λεχθέντων ἐξάγεται ὅτι τὸ περὶ τῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ζήτημα, στρεφόμενον κυρίως καὶ οὐσιωδῶς περὶ τὴν ἰδέαν ἐὰν ἡ τῆς θείας λατρείας ψαλμῳδία δύναται νὰ ἐκτελῆται ἀδιαφόρως καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις νῦν μὲν μελῳδικῶς νῦν δὲ ἁρμονικῶς, λίαν εὐχερῶς καὶ κατὰ θρησκευτικήν τε καὶ ἐθνικὴν φιλοτιμίαν δύναται νὰ λάβῃ τὴν αὐτοῦ λύσιν, διευθυνθὲν ἐλλόγως διὰ τῆς εὐθείας καὶ οἰκείας ὁδοῦ πρὸς τὸ στάδιον τῆς συζητήσεως.

Παρακαλοῦμεν λοιπὸν θερμῶς τοὺς λογίους ὁμογενεῖς, τοὺς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαπραγματευσομένους καὶ γνωματεύσοντας νὰ μὴ συγχύσωσιν, ὡς τινες ἤδη ἔπραξαν, τὴν κυρίαν ἰδέαν τοῦ ζητήματος μετ' ἄλλων ἰδεῶν ἀνηκουσῶν εἰς δευτέρας καὶ ἰδιαιτέρας σκέψεις. Λίαν λυπηρὸν καθίσταται νὰ βλέπῃ τις καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ ἱκανότητι διακρινομένους ὁμογενεῖς νὰ ἐξολισθαίνουσι παρακρίνοντες ἐπὶ ζητήματος, ὅπερ παρ' αὐτῶν τούτων μᾶλλον προσδοκᾷ τὴν αἰσίαν αὐτοῦ λύσιν. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, εἵμαρτο εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἑρμηνευτικώτατοι ἐνίοτε νὰ παρερμηνεύωσι. Ταῦτα δὲ λέγομεν διότι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μουσικὸν ζήτημα πρό τινος χρόνου λαμβάνει παρὰ τῶν δύο διαφωνουσῶν περὶ τούτου μερίδων τῶν ὁμογενῶν οὐκ ὀλίγας παραμορφώσεις, προσκόμματα καὶ ἀντιδράσεις, ὧν τοὺς λόγους καὶ ἐν γραπτῷ τῷ λόγῳ ἀνέγνωμεν καὶ ἐν προφορικῷ πολλάκις ἠκούσαμεν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε τὸ πνεῦμα τῆς ἐν χερσὶ ταύτης πραγματείας ὑπαγορεύει, οὔτε ἡμεῖς ἐννοοῦμεν νὰ ἐκθῶμεν καὶ νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ὅσα ἑκατέρωθεν περὶ τούτου ἐρρέθησαν ἢ ἐγράφησαν, κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπισυνάψωμεν τοῖς ἡμῖν εἰρημένοις καὶ τὰς ἀκολούθους ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἡμῶν σκέψεις ὅπως τοῦτο ἔλθῃ ὑπὸ τὴν σύσκεψιν καὶ συζήτησιν ἄλλων πλειόνων

τοῦ ἑνὸς καὶ ἀσυγκρίτως πολυμαθεστέρων καὶ ἱκανοτέρων ἡμῶν.

Τὸ περὶ τῆς μουσικῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ζήτημα χρῄζει, καθ' ἡμᾶς, σπουδαίας καὶ ἐμβριθοῦς συσκέψεως, διότι, προβάλλον, ὡς πάντες γινώσκουσι, καινοτομίαν τινά, εἰ μὴ οὐσιώδη ἀλλὰ φαινομενικήν, ἐπὶ τῆς συνήθους μελῳδικῆς ψαλμῳδίας τῆς Ἐκκλησίας, φαίνεται ὡς ἐκ τούτου ὅτι λαμβάνει καί τινα χαρακτῆρα ἔνθεν μὲν θρησκευτικόν, ἔνθεν δὲ ἐθνικόν. Πρὸς ἀποφυγὴν ἄρα καὶ τῆς ἐλαχίστης καταβιβαστικῆς ὑπονοίας ἐπὶ παραβιάσει τούτων τῶν δύο ἱεροτέρων καὶ θερμοτέρων αἰσθημάτων τοῦ Ὀρθοδόξου Ἕλληνος, ἀπαιτεῖται τὸ ζήτημα νὰ λυθῇ διὰ λόγων καὶ σκέψεων πάνυ βασίμων καὶ ἀναμφισβητησίμων, ὅπως οὐδεμία διαφωνία καὶ ῥῆξις συμβῇ παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις τέκνοις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν πρὸς ἐπίτευξιν τούτου παρατίθεμεν τὸ ἑξῆς Σχέδιον ἢ Τύπον, ὅστις οὔτε ὑπερβολικός, οὔτε δυσχερής, οὔτε ὑλικῶν μέσων ἀπαιτητικὸς φαίνεται, οὔτε, τέλος πάντων, πολλοὺς τοὺς κόπους προβάλλει, οἷος ὁ ἑξῆς.

Ἡ ἁρμοδία ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πρέπει νὰ συστήσῃ ἐπιτροπήν τινα συγκειμένην ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων καθηγητῶν τῆς Θεολογίας δηλ. τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τεσσάρων ἢ πλειόνων ἐπιστημόνων μουσικῶν τῆς τε Ἐκκλησιαστικῆς καὶ Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς.

Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην πρέπει ν' ἀνατεθῇ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα ὑπὸ τὴν καθαρὰν καὶ διακεκριμένην αὐτοῦ ἔννοιαν, τουτέστι νὰ ἐξετάσῃ ἐν πρώτοις τὴν οὐσιώδη καὶ κυρίαν ἰδέαν τὴν προκαλοῦσαν τὸ ζήτημα, ἥτις εἶναι ἡ ἑξῆς.

ΕΑΝ Η ΨΑΛΜΩΔΙΑ ΕΝ ΤΗι ΕΚΚΛΗΣΙΑι ΔΥΝΗΤΑΙ ΑΔΙΑΦΟΡΩΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ ΝΑ ΕΚΤΕΛΗΤΑΙ ΜΕΛΩΔΙΚΩΣ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΚΩΣ.

Αὕτη, ἐπανειλημμένως λέγομεν, εἶναι ἡ ἀρχική, καθαρὰ καὶ γεγυμνωμένη ἰδέα τοῦ ζητήματος. Δὸς δ' ἁπλούστερον εἰπεῖν.

Ἐὰν ὁ Χερουβικὸς Ὕμνος, ἢ ἕτερος, ὡς ψάλλεται μελῳδι-

κως εἰς ἦχον λ. γ. Πρῶτον, συναδόμενος δὲ ἁπλῶν ἰσοκρατημάτων, δύνηται νὰ ψάλληται καὶ ἁρμονικῶς συναδόμενος διὰ τῆς ἐντέχνου καὶ μαθηματικῆς κράσεως τῶν τῆς ἁρμονίας φωνῶν τοῦ ῥηθέντος Ἤχου.

Ἡ ἐπὶ τῆς κυρίας ἰδέας τοῦ ζητήματος ἀπόφανσις της ἐπιτροπῆς ὀφείλει νὰ ἦναι ῥητῶς καταφατική ἢ ἀποφατική, δηλαδὴ ὅτι δύναται ἡ ψαλμῳδία νὰ ἦναι ἀδιαφόρως μελῳδικὴ καὶ ἁρμονική, ἢ δὲν δύναται διὰ τούτους ἢ ἐκείνους τοὺς λόγους.

Εἰ μὲν ἡ περὶ τῆς πρώτης του ζητήματος ἰδέας ἀπόφανσις τῆς ἐπιτροπῆς ἔσται ὑπὲρ της ἁρμονίας, τουτέστι ὅτι δύναται ἡ ψαλμῳδία νὰ ἦναι καὶ μελῳδικὴ καὶ ἁρμονικὴ ἀδιαφόρως καὶ ὡς αἱ περιστάσεις ὑπαγορεύουσι, τότε παρουσιάζονται οἴκοθεν αἱ περὶ τὰ καθέκαστα δευτερεύουσαι σκέψεις. Εἰ δὲ ἀπ' ἐναντίας ἔσται κατὰ τῆς ἁρμονίας, τουτέστι ὅτι ἡ ψαλμῳδία πρέπει νὰ ἦναι πάντοτε καὶ καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις ἀποκλειστικῶς μελῳδική, νοητέον ὅτι καὶ τότε ἀπαιτοῦνται οἱ ἀποχρῶντες πρὸς ἀπόδειξιν τούτου λόγοι, οὓς ἀφίνοντες εἰς τοὺς ἐπὶ τούτῳ ὁρισθησομένους κριτὰς ἵνα ἐκθῶσι, (διότι ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν αὐτούς) ἐξετάζομεν ἐνταῦθα τίνες αὗται αἱ περὶ τα καθέκαστα δευτερεύουσαι σκέψεις, αἱ οἴκοθεν ἀναφυόμεναι ἐν τῇ περιπτώσει τῆς παραδοχῆς τῆς ἁρμονικῆς ψαλμῳδίας.

Ἐὰν ἡ Ἐπιτροπὴ ἐσκεμμένως ἴδῃ ὅτι οὐδὲν κωλύει τοῦ ᾄδεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἱεροὺς Ὕμνους κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ μελῳδικῶς καὶ ἁρμονικῶς, τότε συσκεφθεῖσα ὀφείλει λεπτομερῶς ν' ἀποφανθῇ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τούτου ἀναφυομένων δευτερευόντων ζητημάτων, ἅτινα, καθ' ἡμᾶς, στρέφονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς τὰ ἑξῆς· α'.) Εἰ μὴ ἡ παραδεχθεῖσα μουσικὴ ὑπάρχει, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ εὑρεθῇ οἵα τις ἀπαιτεῖται· β'.) Ἐάν, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης μελοποιΐας, δύνωνται οἱ ἐπὶ τούτῳ διορισθησόμενοι μελοποιοὶ νὰ χρήσωνται ἀπολύτως τῇ τέχνῃ εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἁρμονίας ἐπὶ τῆς μελῳδίας ἢ περιο-

ρίζεται τὸ ἀνεξάρτητον τῶν καλλιτέχνων ἐπὶ ῥητοῖς ὅροις, ἕνεκα σπουδαιοτέρων λόγων· γ'.) Ἀπαραιτήτως ὀφείλουσιν οἱ μελοποιοὶ νὰ τηρήσωσι κατ' ἀκρίβειαν τὴν πρωτίστην ἰδέαν, l'aria ἢ motivo ἑκάστου τῶν ὀκτὼ Ἤχων τῶν Ἀσμάτων ἢ τοῦτο ἀφίεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς τέχνης· δ'.) Τίνα ᾄσματα καὶ κατὰ τίνας περιστάσεις ὁρίζονται ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ᾄδωνται μελῳδικῶς καὶ τίνα ἁρμονικῶς· καὶ ἕτερα, τέλος πάντων, ἀφορῶντα τὸν συνδυασμὸν τοῦ ἑνὸς μετὰ τοῦ ἄλλου μουσικοῦ εἴδους, μελῳδικοῦ δηλ. καὶ ἁρμονικοῦ.

Μετὰ τὰς ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων γνωματεύσεις, πρέπει ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ ἐκθῇ, ὡς εἶδος προγράμματος, τήν τε ἀπόφανσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος καὶ τὰ ταύτῃ ἑπόμενα.

Δημοσιευθέντος τοῦ τοιούτου προγράμματος, πρέπει νὰ ὁρισθῇ χρονικόν τι διάστημα, ὅπως, οἱ βουλόμενοι τῶν λογίων ὁμογενῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος γνωματεῦσαι, δυνηθῶσι ἐγκαίρως νὰ ποιήσωσι τὰς ἐπὶ τοῦ προγράμματος αὐτῶν παρατηρήσεις, ὧν τινες ἐνδέχεται πάνυ ὠφέλιμοι πρὸς τὸ ζήτημα νὰ φανῶσιν.

Περαιωθείσης τῆς ὡρισμένης προθεσμίας καὶ οὐδεμιᾶς ἀντιδράσεως ἐπὶ τοῦ προγράμματος ὑπερισχυσάσης, τὸ ζήτημα θεωρεῖται τέλεον καὶ κατ' εὐχὴν λελυμένον.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος διά τε τὸν ἀπαιτούμενον σεβασμὸν, καὶ ἀδελφικὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην, καὶ ἀμοιβαίαν πρὸς τὰ πάτρια συνεννόησιν, καλῶς ἐποίει, καθ' ἡμᾶς, ἵνα εἰδοποιήσῃ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἔνθα ὁ θρόνος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐκθεῖσα Αὐτῇ λεπτομερῶς πάσας τὰς ἐπὶ τοῦ ζητήματος λαβούσας χώραν ἐνεργείας καὶ συζητήσεις ὡς καὶ τὸ ἐκ τούτων ἐξαγόμενον· καὶ τοῦτο οὐχὶ ὅπως ἡ ῥηθεῖσα Μ. Ἐκκλησία, ὡς δῆθεν ἀδείας προηγουμένως ζητηθείσης, ἐπιτρέψῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος τὴν τῆς ἁρμονικῆς ψαλμῳδίας εἰσαγωγὴν, ἀλλ' ὅπως, πληροφορηθεῖσα περὶ τῶν αὐστηρῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος μέτρων, τῶν ληφθέντων

ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ περὶ τῶν ἀσφαλῶν ἐγγυήσεων τῆς μὴ καινοτομίας. ἐγκρίνῃ τῆς τοιαύτης ἐπιστημονικῆς καὶ σπουδαίας συζητήσεως τὸ ἐξαγόμενον ὡς ἀνήκει καὶ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸ ὡς μὴ ἀπᾷδον τοῖς τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδεγμένοις, θεωρήσασα τοῦτο οὐχὶ ὡς καινοφανῆ μουσουργίαν, ἀλλ' ὡς τινα καθ' ἁρμονίαν ἀνάπτυξιν τῆς ψαλμῳδίας, ἀξίαν συναριθμηθῆναι ταῖς προγενεστέραις ἀναλύσεσιν, ἃς παρ' αὐτῇ τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ κατὰ τὸ μελῳδικὸν εἶδος ἔλαβε.

Τούτων οὕτως τελεσθέντων, δύναται τότε νὰ λάβῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐφαρμογὴν τὸ ζητούμενον ἁρμονικὸν εἶδος τῆς ψαλμῳδίας διὰ τῆς καθιερωθείσης καὶ ἐπικυρωθείσης μουσικῆς ὕλης, ἀπαγορευομένου κατά τινα χρόνον παντὸς ἁρμονικοῦ νέας συντάξεως ᾄσματος, μὴ λαβόντος προηγουμένως τὴν ἀπαιτουμένην ἔγκρισιν παρὰ τῆς ἁρμοδίου Ἀρχῆς.

Τότε λοιπὸν ἀδιαφόρως καὶ ἀδιαφιλονείκως δύναται νὰ ἐκτελῆται ἡ ψαλμῳδία ἐνταῦθα μὲν μελῳδικῶς, κατὰ τὸ σύνηθες σύστημα, ἐνταῦθα δὲ μελῳδικῶς τε καὶ ἁρμονικῶς ὡς ἡ κλίσις τῶν Ἐκκλησιαζομένων καὶ τὰ ὑλικὰ μέσα ἑκάστης Ἐκκλησίας ἐπιτρέπουσι. Πᾶσα διαφωνία ἤδη πέπαυται. Δὲν ἐπρόκειτο ποτὲ ὁ λόγος περὶ καταργήσεως τοῦ μελῳδικοῦ συστήματος τῆς μουσικῆς, ὅπερ ἀπαραιτήτως εἶναι ἀναγκαῖον, καθὼς περ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις, μεθ' ὅλας τὰς ἁρμονικὰς αὐτῆς ψαλμῳδίας, τὰς ἐν χορδαῖς, ὀργάνοις καὶ κυμβάλοις εὐήχοις τελουμένας, πάντοτε διατηρεῖ, ἕνεκα ἀπαραιτήτου ἀνάγκης, καὶ τὸ μονότονον, il canto Gregoriano. Δὲν ἐπρόκειτο, λέγομεν, περὶ καταργήσεως, ἀλλὰ περὶ πληρώσεως πόθου θερμῶς ἐκφραζομένου ὑπὸ μεγάλης καὶ διακεκριμένης μερίδος τῶν νέων Ἑλλήνων εἰς πρᾶγμα, ὅπερ οὐδόλως προσκρούει εἰς τὰς παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας. Τίς ἐστιν ὁ πόθος οὗτος; Ἡ ἐν Ἐκκλησίᾳ καθ' ἁρμονίαν ψαλμῳδία τῆς Θείας λατρείας. Πόθος, ὅστις οὐδόλως

προσβάλλει οὔτε θρησκείαν οὔτε ἐθνισμόν, ἀλλὰ μᾶλλον δείκνυσιν ὅτι οἱ νέοι Ἕλληνες, γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἐπιστημόνων καὶ καλλιτέχνων ἀρχαίων Ἑλλήνων ὄντες, ὁσημέραι ἐξημεροῦσι καὶ λεπτύνουσι τὴν αὐτῶν ἀκοήν, καθιστάντες αὐτὴν κλίνουσαν εἰς ἀκρόασιν φωνητικῆς συντάξεως ὅσον ἔνεστιν ἐντεχνοτέρας, ἐπιστημονικωτέρας καὶ δὴ καὶ τῇ φύσει συμφωνούσης, ὅτι τὸ Πᾶν ἁρμονία ἐστί.

Περαίνοντες ἐν τούτοις τὸν λόγον εὐχόμεθα ὅπως τὰ ὑφ᾽ ἡμῶν γραφέντα ληφθῶσιν ὑπ᾽ ὄψιν παρὰ τῶν ἁρμοδίων Ἀρχῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Εὐελπιζόμεθα δὲ ὅτι δὲν θέλομεν ἀποδειχθῇ ματαιοπονοῦντες πραγματευόμενοι ζήτημα φέρον καινοτομίαν καὶ ἀναρμοδιότητα τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ ἀρχαιότητι σεμνυνομένῃ, διότι, ὡς ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, δὲν ἀξιοῦμεν κατάργησιν τῆς μουσικῆς ἡμῶν καὶ σύστασιν ἄλλης θρησκευτικῆς μελοποιίας ὅλως καινοφανοῦς καὶ ἀκαταλλήλου, ἀλλὰ βελτίωσιν τῆς, ἣν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐλάβομεν, Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὡς ἡ μὲν τέχνη ὑπαγορεύει, ὁ δὲ ἱερὸς τῆς Ἐκκλησίας τόπος ἐπιτρέπει, ὅπως ἅπαντες οἱ ὁμόδοξοι Ἕλληνες ἀπολαύωμεν τῶν ἱερῶν ᾠδῶν πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν, ὕμνους ᾄδοντες Πατέρων ἐν μέσῳ τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας, διηγουμένους τὰ θεῖα δόγματα μετὰ τερπνοῦ καὶ εὐαρέστου μέλους συγκεκερασμένα, καὶ οὕτω συγκινούμενοι τὴν καρδίαν, ἀφιερώμεθα ὅλῃ ψυχῇ καὶ διανοίᾳ εἰς τὸν βωμὸν τῆς Θεότητος, ἔνθα εὑρίσκομεν ἐλπίδας ζωῆς αἰωνίου.